

МОЎНАЯ СІТУАЦЫЯ Ў РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ

Малюш Дзяніс, Пацюпін Міхаіл, Прылоўскі Віктар

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – магістр філ. навук

Абмяркоўваецца гісторыя і сучаснае становішча беларускай і рускай моў у Рэспубліцы Беларусь. Апісваецца феномен білінгвізму і яго розныя тыпы. Таксама разглядаецца паняцце моўнай інтэрферэнцыі і яе віды, уключаючы феномен «трасянкі».

Беларусь як краіна заўсёды была шматмоўнай і шматкультурнай. На пачатку 20-га ст. беларуская мова была фармальна роднай мовай беларускага народа, але была адсунута з прыярытэтнай ролі ў яго культурным развіцці і практычна не існавала ў грамадскім жыцці. Цікавы факт, што паводле перапісу насельніцтва Беларусі 1999 г., 85,6% беларусаў у межах Рэспублікі Беларусь назвалі сваёй роднай мовай беларускую. Паводле перапісу 2019 г. беларускую мову лічаць роднай 54% насельніцтва (5 млн. чалавек з 9,4 млн.), а мовай, на якой размаўляюць у звычайных абставінах, – 26% (2,5 млн. чалавек з 9,4 млн.) [1].

У наш час у Беларусі існуюць дзве дзяржаўныя мовы: беларуская і руская. Гэта завецца білінгвізмам і азначае, што абедзве мовы могуць выкарыстоўвацца ва ўрадавых установах, дакументах і афіцыйных зносінах.

Білінгвізм – гэта стан асобы, якая валодае дзвюма мовамі і можа выкарыстоўваць іх у камунікацыі на аднолькавым ўзроўні [2]. Індывідуальны білінгвізм азначае, што асоба можа выкарыстоўваць дзве мовы на ўзроўні роднай мовы. Гэта значыць, што асоба можа размаўляць, чытаць і пісаць на абедзвюх мовах з роўнай зручнасцю. Сацыяльны білінгвізм адносіцца да супольнасцей, дзе дзве мовы выкарыстоўваюцца ў штодзённым жыцці. Гэта можа адносіцца да груп, сем'яў і інш. Функцыянальны білінгвізм азначае, што розныя мовы выкарыстоўваюцца для розных мэт. Напрыклад, асоба можа выкарыстоўваць адну мову ў дома, а другую – у працы ці ў школе. Такі тып білінгвізму можа быць карысным для пашырэння моўных магчымасцей і аптымізацыі камунікацыі ў розных сферах жыцця. Тэрытарыяльны білінгвізм адбываецца, калі на розных тэрыторыях выкарыстоўваюцца розныя мовы. Аднак на практыцы руская мова часцей выкарыстоўваецца ў грамадскім жыцці.

Існуе таксама адрозненне паміж актыўным і пасіўным білінгвізмам. Актыўны білінгвізм азначае здольнасць чалавека выкарыстоўваць абедзве мовы для зносін на роўных, а пасіўны білінгвізм азначае, што чалавек можа разумець абедзве мовы, але не абавязкова ўмее актыўна іх выкарыстоўваць.

Білінгвізм можа мець як станоўчыя, так і адмоўныя бакі. Станоўчыя бакі білінгвізму ўключаюць у сябе больш шырокія магчымасці зносін і доступ да большай колькасці інфармацыі і культуры, павышэнне кагнітыўных здольнасцей і паляпшэнне адаптыўнасці ў розных сітуацыях.

Адмоўныя бакі білінгвізму могуць уключаць у сябе парушэнне моўнай ідэнтычнасці, магчымасць развіцця дысбалансу паміж выкарыстаннем дзвюх моў, а таксама магчымасць скажэння моўнага развіцця. Важна ўлічваць культурныя і гістарычныя кантэксты, у якіх адбываецца выкарыстанне кожнай з моў, і імкнуцца захоўваць і паважаць моўную разнастайнасць.

Сённяшняя сітуацыя характарызуецца **незбалансаваным білінгвізмам**, што наглядна ілюструе малюнак 1.

Малюнак 1. Колькасць студэнтаў дзяржаных ВНУ, якія атрымліваюць адукацыю на беларускай мове [3]

Тое, што жыхары Беларусі неаднолькава добра ведаюць абедзве дзяржаўныя мовы прыводзіць да маўленчай інтэрферэнцыі на розных узроўнях мовы. Такія наступствы **нераўнапраўнага білінгвізму** адлюстраваны ў табліцы 1. Моналінгвальныя людзі, якія вывучаюць іншыя мовы, могуць таксама сутыкнуцца з інтэрферэнцыяй, калі яны неўсвядомлена выкарыстоўваюць структуры або выразы з роднай мовы ў іншай мове. Міжмоўнай інтэрферэнцыі спрыяе дамінаванне адной мовы над іншымі ў шматмоўным грамадстве. З дапамогай навучання і ўсвядомленага кантролю над моўным выкарыстаннем, гэтыя памылкі могуць быць мінімізаваныя або ліквідаваны. Вынікам маўленчай інтэрферэнцыі і спалучэння беларускай і рускай моў можна лічыць феномен «**трасянкі**». Выкарыстанне змешанага маўлення можа мець розныя мэты: палітычныя, сацыяльныя, гумарыстычна-мастацкія і інш.

Табліца 1 – Выкарыстанне жарганізмаў праграмістамі (арфаграфія аўтараў пастоў захавана)

Асноўныя праблемы моўнай інтэрферэнцыі	
Памылкі ў лексіцы	Часта людзі выкарыстоўваюць словы з іншых моў, якія могуць не мець аналагаў у сваёй мове або мець іншае значэнне. Гэта можа прывесці да няправільнага разумення інфармацыі і змены сэнсу выказвання.
Памылкі ў вымаўленні	Людзі могуць мець розныя акцэнтныя рысы, якія ўплываюць на іх вымаўленне іншамоўных слоў. Гэта можа зрабіць іх вымаўленне незразумелым і стварыць вобраз некампетэнтнасці.
Няправільная граматыка	Калькаванне, сціранне, граматычнай і вобразнай сістэмы мовы, як істотнай этнакультурнай характарыстыкі
Кантроль над моўнай сістэмай	У людзей, якія выкарыстоўваюць некалькі моў у сваім жыцці, можа ўтварацца змешанае маўленне.

Паводле заканадаўства статус і правы беларускай і рускай моў роўныя. Аднак праблема моўнай няроўнасці ў рэальным жыцці бачна хаця б на прыкладзе мовы навучання ва УВА. Штогод міністэрства

59-я научная конференция аспирантов, магистрантов и студентов БГУИР, 2023

адукацыі Рэспублікі Беларусь выдае статыстычныя зборнікі, з якіх можна атрымаць інфармацыю, пададзеную ў табліцы 2 [3].

Табліца 2. Размеркаванне студэнтаў паводле мовы навучання

	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Колькасць студ., тыс.	383,0	442,9	445,6	428,4	395,3	362,9
У т. л. навучаліся на мовах:						
бел.	7,1	1,7	4,4	0,7	0,6	0,3
рус.	218,8	278,3	277,0	267,4	242,6	213,3
бел. і рус.	157,2	162,9	164,2	160,3	152,1	149,3
У працэнтах да выніку						
бел.	1,9	0,4	1	0,2	0,1	0,1
рус.	57,1	62,8	62,1	62,4	61,4	58,8
бел. і рус.	41,0	36,8	36,9	37,4	38,5	41,1

Відавочна неабходнасць адсочваць дынаміку моўнай сітуацыі ў Беларусі з мэтай захвання моўнай і культурнай разнастайнасці.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Статистический бюллетень «Общая численность населения, численность населения по возрасту и полу, состоянию в браке, уровню образования, национальностям, языку, источникам средств к существованию по республике беларусь»

2. Білінгвізм // Вікіпедыя – Рэжым доступу : <https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D0%B7%D0%BC>. – Дата доступу : 15.04.2023.

3. Установы вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь па стане на пачатак 2014–2015 навучальнага года (статыстычны даведнік) / Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. Галоўны інфармацыйна-аналітычны цэнтр. Мінск, 2014.